

Witold Gieszczyński

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Z DZIAŁALNOŚCI OKRĘGOWEGO URZĘDU KONTROLI PUBLIKACJI I WIDOWISK W OLSZTYNIE W ŚWIETLE SPRAWOZDANIA ZA 1983 ROK

Cenzura polityczna od początku była immanentną częścią dyktatury komunistycznej, jednym z narzędzi represji wobec społeczeństwa¹. Szczególnie w ostatnim czasie zagadnienie to zaowocowało szeregiem interesujących publikacji naukowych². Na tym tle znacznie skromniej przedstawia się nauko-

¹ Sejm PRL 31 VII 1981 r. przyjął ustawę o kontroli publikacji i widowisk, która weszła w życie 1 X 1981 r. Tym samym tracił moc dekret z 5 VII 1946 r. o utworzeniu Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (GUKPPiW) wraz z kolejnymi zmianami. Poza tym ustawa znosiła GUKPPiW, a w to miejsce utworzyła Główny Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk oraz oddziały okręgowe urzędu. Zob. Dz. U. PRL 1981, nr 20, poz. 99. Ostatecznie cenzurę prewencyjną zlikwidowano ustawą z 11 IV 1990 r. o uchyleniu ustawy o kontroli publikacji i widowisk z 31 VII 1981 r. wraz z późniejszymi zmianami, zniesieniu organów tej kontroli oraz o zmianie ustawy – Prawo prasowe. Ustawa weszła w życie 6 VI 1990 r. Zob. Dz. U. RP. 1990, nr 29, poz. 173.

² Z ciekawszych publikacji na temat działalności cenzury w PRL należy wymienić: *Główny Urząd Kontroli Prasy 1945–1949*, Dokumenty do dziejów PRL, z. 6, oprac. D. Nałęcz, Warszawa, 1994; A. Paczkowski, *Cenzura 1946–1949: statystyka działalności*, „Zeszyty Historyczne” 1996, t. 116, s. 22–57; J. Adamowski, A. Kozieł, *Cenzura w PRL*, [w:] *Granice wolności słowa*, Kielce–Warszawa 1999; *Cenzura w PRL. Relacje historyków*, oprac. Z. Romek, Warszawa 2000; A. Pawlicki, *Kompletna szarość. Cenzura w latach 1965–1972. Instytucja i ludzie*, Warszawa 2001; B. Gogol, *Fabryka fałszywych tekstów. Z działalności Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk w Gdańsku w latach 1945–1958*, Warszawa 2001; *Cenzura w PRL. Wykaz książek podlegających niezwłocznemu wycofaniu 1 X 1951 r.*, Wrocław 2002; W. Pepliński, *Cenzura jako instrument propagandy PRL*, [w:] *Propaganda PRL. Wybrane problemy*, pod red. P. Semkowa, Gdańsk 2004; J. Hera, *Narodziny cenzury*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2007, nr 5–6, s. 111–118; K. Budrowska, *Literatura i pisarze wobec cenzury PRL 1948–1958*, Białystok 2009; Z. Romek, *Metody pracy cenzury w PRL*, [w:] *Dziennikarze władzy, władza dziennikarzem. Aparat represji wobec środowiska dziennikarskiego 1945–1990*, pod red. T. Wol-szy i S. Figarskiego, Warszawa 2010, s. 10–42; idem, *Cenzura a nauka historyczna w Polsce 1944–1970*, Warszawa 2010; T. Mielczarek, *Uwarunkowania prawne funkcjonowania cenzury*

wy dorobek dotyczący działalności cenzury na Warmii i Mazurach po 1945 roku, który w praktyce ogranicza się jedynie do źródłowych publikacji autorstwa Elżbiety Kossewskiej oraz Zbigniewa Anculewicz³. Toteż intencją autora niniejszej publikacji było poszerzenie i uzupełnienie dotychczasowej wiedzy na ten temat. Wydaje się to o tyle istotne, że naukowa analiza działalności komunistycznej cenzury na Warmii i Mazurach po II wojnie światowej zasługuje na rzetelne, całościowe opracowanie.

Publikowane sprawozdanie stanowi załącznik do poufnego pisma Tadeusza Podgórnego⁴, ówczesnego dyrektora Okręgowego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk w Olsztynie⁵, przesłane „do wiadomości” Tadeusza Jelskiego⁶, sekretarza KW PZPR w Olsztynie ds. propagandy⁷. W dokumencie tym znajdujemy szereg ciekawych informacji dotyczących skali ingerencji cenzorskich, których – jak wynika ze sprawozdania – w roku 1983 łącznie odnotowano 109. Kontrolni cenzorskiej podlegały m.in. audycje radiowe, lokalnie wydawane periodyki, wydawnictwa akademickie, imprezy kulturalne, sprawy wyznaniowe, wydawnictwa akademickie oraz wszelkie inne druki, w tym także afisze, plakaty, broszury, a nawet pieczętki. Poza tym wydaje się, że informacje zawarte w publikowanym dokumencie mają szczególną wartość, ponieważ przynajmniej częściowo odnoszą się do okresu stanu wojennego, który uchwałą Rady Państwa formalnie zniesiono dopiero z dniem 22 lipca 1983 r.⁸ Niestety, jak dotąd, nie udało się odszukać sprawozdania OUKPiW w Olsztynie za 1982 rok.

w PRL, „Rocznik Prasoznawczy” 2010, t. 4, s. 29–49; P. Nowak, *Cenzura wobec rynku książki. Wojewódzki Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk w Poznaniu w latach 1946–1955*, Poznań 2012; „Lancetem a nie maczugą”. *Cenzura wobec literatury i jej twórców w latach 1945–1965*, red. K. Budrowska, M. Woźniak-Łabieniec, Warszawa 2012; *Cenzura wobec literatury w Polsce Ludowej*, red. B. Bogołębska, M. Woźniak-Łabieniec, Łódź 2013; K. Budrowska, *Zatrzymane przez cenzurę. Inedita z połowy wieku XX*, Warszawa 2013; „Nie należy dopuszczać do publikacji”. *Cenzura w PRL*, red. G. Gzella, J. Gzella, Toruń 2013; K. Kamińska, *Początki cenzury*, [w:] *Zwrot polityczny '48. Między polską drogą a projektem uniwersalnym*, red. nauk. M. Jabłonowski, W. Jakubowski, T. Krawczak, cz. 1, Warszawa 2013, s. 225–233; T. Strzyżewski, *Wielka księga cenzury PRL w dokumentach*, Warszawa 2015.

³ Zob. *Cenzura na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956*, t.1: *Sprawozdania Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy w Olsztynie (1945–1947)*, red. nauk. E. Kossewska, Warszawa 2005; *W kręgu cenzorów olsztyńskich*, t.1: *Prasa i Ekspozytura Polskiego Radia w Olsztynie w oczach cenzorów olsztyńskich 1948–1956*, oprac. Z Anculewicz, Warszawa 2006.

⁴ Tadeusz Podgórný (ur. 1945), s. Jana, od 1965 czł. PZPR, I sekr. KG PZPR w Dywitach (1976–1981), dyrektor Okręgowego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk w Olsztynie (1982–1987).

⁵ Okręgowy Urząd Kontroli Publikacji i Widowisk w Olsztynie mieścił się wówczas przy ul. Kościuszki 13.

⁶ Tadeusz Jelski (ur. 1941), socjolog, działacz komunistyczny, czł. PZPR od 1965, sekr. KW PZPR w Olsztynie (1981–1986), następnie I sekr. KW PZPR (1986–1989).

⁷ APO, KW PZPR, sygn. 1141/2143, k. 106.

⁸ Uchwała nr 72 Rady Państwa z 20 VII 1983 r. w sprawie zniesienia [22 VII 1983 r.] stanu wojennego. Zob. Dz. U. PRL, 1983, nr 39, poz. 178.

Ponadto z omawianego dokumentu wynika, że chcąc uniemożliwić wykorzystanie maszyn drukarskich do działalności niezgodnej z ówczesnie obowiązującym prawem prowadzono również stałą kontrolę istniejącej bazy poligraficznej. Interesujące są również informacje dotyczące wzajemnej „współpracy” pomiędzy Okręgowym Urzędem Kontroli Publikacji i Widowisk a władzami polityczno-administracyjnymi województwa olsztyńskiego, w tym KW PZPR oraz UW, szczególnie wzajemnych powiązań i zależności.

Prezentowany dokument znajduje się w zasobie Archiwum Państwowego w Olsztynie w zespole akt KW PZPR i dotychczas nie był publikowany. Dokument zaopatrzono w nagłówek, przypisy oraz informację dotyczącą miejsca przechowywania, a więc nazwę archiwum, zespołu, sygnatury akt, numerację kart. Określono także formę zewnętrzną dokumentu oraz zamieszczono wykaz skrótów⁹. Dokument publikuje się w całości bez żadnych skrótów. Pominięto jedynie cechy kancelaryjne, a konieczne ingerencje podano w nawiasach kwadratowych. Starano się także nie ingerować w treść dokumentu, aby zachować styl oryginału.

DOKUMENT:

1984 styczeń 4, Olsztyn. Sprawozdanie dyrektora Tadeusza Podgórnego z działalności Okręgowego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk w Olsztynie za 1983 rok

W pierwszym półroczu bieżącego roku Okręgowy Urząd w Olsztynie działał w oparciu o Ustawę o kontroli publikacji i widowisk¹⁰, Dekret o stanie wojennym¹¹ i Regulamin sprawowania kontroli. Począwszy od sierpnia br. podstawą wszystkich działań podejmowanych przez Urząd stała się znowelizowana Ustawa o kontroli publikacji i widowisk¹² oraz Regulamin sprawowania kontroli.

⁹ **Wykaz skrótów:** APO – Archiwum Państwowe w Olsztynie, ART – Akademia Rolniczo-Techniczna, GU – Główny Urząd, KW – Komitet Wojewódzki, MKiS – Ministerstwo Kultury i Sztuki, PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa, PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, RSW – Robotnicza Spółdzielnia Wydawnicza, SCH – Samopomoc Chłopska, UW – Urząd Wojewódzki, WSP – Wyższa Szkoła Pedagogiczna, ZHP – Związek Harcerstwa Polskiego.

¹⁰ Ustawa z 31 VII 1981 r. o kontroli publikacji i widowisk, która weszła w życie 1 X 1981 r. Zob. Dz. U. PRL, 1981, nr 20, poz. 99.

¹¹ Dekret o stanie wojennym z 12 XII 1981 r. Zob. Dz. U. PRL, 1981, nr 29, poz. 154.

¹² Chodzi o ustawę z 28 VII 1983 r. o zmianie ustawy o kontroli publikacji i widowisk. Zob. Dz. U. PRL, 1983, nr 44, poz. 204.

1. W okresie sprawozdawczym objęto kontrolą wstępną następujące publikacje:

periodyki:	2 dzienniki („Gazeta Olsztyńska” ¹³ , „Dziennik Pojezierza” ¹⁴), 1 tygodnik („Nasza Wieś” ¹⁵), 2 dwutygodniki („Warmia i Mazury” ¹⁶ oraz wyznaniowy „Posłaniec Warmiński” ¹⁷), 1 miesięcznik naukowy („Polimery” ¹⁸), 1 kwartalnik naukowy („Komunikaty Mazursko-Warmińskie” ¹⁹), 4 gazety zakładowe o różnej częstotliwości [ukazywania się] („Kormoran” ²⁰ , „Głos Warfamy” ²¹ , „Agrokompleks” ²² , „Czcionką i słowem” ²³), 3 biuletyny o różnej częstotliwości;
nieperiodyki:	95 pozycji wydawnictw miejscowych o łącznej objętości 16 368 stron, w tym 47 tytułów zgłoszonych przez Wydawnictwo „Pojezierze” ²⁴ , 17 tytułów – wydawnictwa ART i WSP, 31 tytułów na zezwolenia MKiS, nostryfikowano 121 pozycji innych wydawnictw;
widowiska:	126 imprez, w tym 22 wystawy, 28 spektakli teatralnych, 74 imprezy kabaretowe lub estradowe, 2 filmy amatorskie;
sprawy wyznaniowe:	kontrolą objęto 23 numery dwutygodnika „Posłaniec Warmiński” oraz 2 roczniki (XVII i XVIII) „Studiów

¹³ „Gazeta Olsztyńska” – wówczas dziennik PZPR utworzony w 1970 r. z przemianowania „Głosu Olsztyńskiego”.

¹⁴ „Dziennik Pojezierza” – popularna popołudniówka regionalna ukazująca się od 1983 r.

¹⁵ „Nasza Wieś” – tygodnik, od 1958 r. ukazywał się jako dodatek rolniczy do „Głosu Olsztyńskiego”, a w latach 1960–1989 jako samodzielny magazyn rolniczy dla ziem Polski północno-wschodniej.

¹⁶ „Warmia i Mazury” – periodyk społeczno-kulturalny ukazujący się od 1956 r. Od 1955 r. wydawany pod nazwą „Mazury i Warmia”.

¹⁷ „Posłaniec Warmiński” – *Bóg daje nam znak* – dwutygodnik katolicki kurii biskupiej w Olsztynie ukazujący się od 1982 r.

¹⁸ „Polimery” – miesięcznik naukowy poświęcony chemii i technologii polimerów.

¹⁹ „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” – olsztyński kwartalnik naukowy ukazujący się od 1957 r., poświęcony przeszłości ziem północno-wschodniej Polski.

²⁰ „Kormoran” – organ prasowy Olsztyńskich Zakładów Opon Samochodowych „Stomil” ukazujący się od 1967 r.

²¹ „Głos Warfamy” – czasopismo zakładowe Państwowego Przedsiębiorstwa Warmińska Fabryka Maszyn Rolniczych „Warfama” w Dobrym Mieście ukazujące się od 1973 r.

²² „Agrokompleks” – pismo Kętrzyńskiego Zrzeszenia Rolniczo-Przemysłowego ukazujące się jako periodyk od 1977 r.

²³ „Czcionką i Słowem” – kwartalnik wydawany w latach 1971–1990 przez Olsztyńskie Zakłady Graficzne im. Seweryna Pieniężnego.

²⁴ Wydawnictwo Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pojezierze” w Olsztynie działające w latach 1957–1991.

	Warmińskich” ²⁵ , przy czym do kontroli zgłosiły je Zakłady Graficzne; nie objęto kontrolą wstępną „Warmińskich Wiadomości Diecezjalnych” ²⁶ , bowiem pozycja ta, podobnie jak „Studia Warmińskie” została decyzją z 1981 r. zwolniona z kontroli wstępnej;
radio:	rozgłośnia nadała ogółem 1025 godzin programu, w tym około 50% to audycje słowne lub słowno-muzyczne poddane naszej kontroli;
druki ulotne:	wydano 1326 zezwoleń na druk lub powielenie i rozpowszechnianie, w tym 330 to zaproszenia i zawiadomienia, 265 – klisze chemigraficzne, 270 – afisze i plakaty; w oparciu o Dekret udzielono 98 zezwoleń na druk broszur, statutów związkowych itp.; udzielono też 13 zezwoleń na wykonanie pieczętek.

W ciągu całego roku prowadzono również systematyczną kontrolę bazy poligraficznej zarejestrowanej w Urzędzie, a w pierwszym półroczu także nie podlegającą naszej rejestracji i kontroli. Prowadzono też kontrolę następną oraz sprawdzającą publikacji i widowisk. Oba te zagadnienia zostaną omówione w dalszej części sprawozdania.

W okresie sprawozdawczym dokonano ogółem 109 ingerencji, w tym: w periodykach RSW – 46 („Gazeta Olsztyńska” – 29, „Dziennik Pojezierza” – 7, „Warmia i Mazury” – 6, „Nasza Wieś” – 4), prasie wyznaniowej – 26, w publikacjach nieperiodycznych – 8, widowiskach – 20, drukach – 6. Wśród wszystkich ingerencji w 8 przypadkach miały one charakter całościowy. I tak: nie zezwolono na druk książki K[rystyny] Nepomuckiej²⁷ „Mydło z łabędziem” i artykułów: dwu w „Dzienniku Pojezierza”, jednego w gazecie zakładowej „Kormoran” i trzech w „Posłańcu Warmińskim”, nie uzyskało zgody na rozpowszechnianie widowisko „I Polskę daj nam żywą”. Podstawa prawna dokonanych ingerencji przedstawia się następująco: Dekret – 43; art. 2 Ustawy: pkt 1 – 24 przypadki, pkt 2 – 48, pkt 3 – 21, pkt 5 – 30, pkt 6 – 4, pkt 8 – 1, pkt 9 – 1. Wszystkie wkroczenia cenzorskie były uzasadnione i właściwie umotywowane prawnie.

W stosunku do części ingerencji na żądanie wydawców lub organizatorów wydano 17 decyzji na piśmie, w tym 13 decyzji dotyczyło „Posłańca Warmińskiego”, 2 – książek i 2 widowisk. Wobec wydanych decyzji w dwóch przypadkach (w sprawie książki i widowiska) odwołano się do Głównego Urzędu. Decyzje odwoławcze GU potwierdziły zasadność stanowiska naszego

²⁵ „Studia Warmińskie” – periodyk naukowy diecezji warmińskiej ukazujący się od 1964 r.

²⁶ „Warmińskie Wiadomości Diecezjalne” – periodyk ukazujący się od 1945 r., którego wydawcą była kuria biskupia diecezji warmińskiej.

²⁷ Krystyna Nepomucka (1920–2015), pisarka, autorka licznych powieści i artykułów, w latach 50. przez kilka lat mieszkała w Olsztynie, autorka licznych powieści m. in. *Matżeństwo niedoskonałe*, *Rozwód niedoskonały*, *Samotność niedoskonała*, *Kotka birmańska* i in.

Urzędu. Wydano również w stosunku do widowisk 2 decyzje zakazujące rozpowszechniania do czasu przywrócenia stanu pierwotnego.

Współpraca z redakcjami prasy RSW i wydawcami publikacji książkowych układała się dobrze. Dokonywane ingerencje, a także uwagi cenzorskie przyjmowane były ze zrozumieniem, a często przy aktywnej współpracy, która przybierała formę nowego opracowania kwestionowanych utworów czy artykułów.

Niepokojącym zjawiskiem jest konieczność częstszych wkroczeń cenzorskich na przestrzeni ostatnich dwóch–trzech miesięcy w „Gazecie Olsztyńskiej”²⁸. Ingerencje dokonywane były w materiałach z kampanii sprawozdawczo-wyborczej w PZPR, którą relacjonuje się głównie metodą przytaczania określonych wypowiedzi, a także w materiałach relacjonujących w podobny sposób przebieg konsultacji społecznych w sprawie podwyżki cen. W gazecie tej odnotowano również dwa przypadki nieuwzględnienia naszych ingerencji i jakkolwiek niedopatrzenie cenzora było bezsprzeczne, to jednak również pracę redaktorów odpowiedzialnych należy oceniać jako niewłaściwą. Sprawy te były przedmiotem rozmów z kolegium redakcyjnym „Gazety”. Nie nasuwa specjalnych zastrzeżeń tematyka i forma artykułów pozostałych tytułów prasy RSW, chociaż zarówno w „Dzienniku Pojezierza”, jak i w dwutygodniku „Warmia i Mazury” pogoń za czytelnikiem wywołuje niekiedy dążenie do zamieszczania sensacyjek („Dziennik”) czy tematów bulwersujących społeczeństwo („Warmia i Mazury”).

W wydawnictwach akademickich uwagi nasze przyjmowane są na ogół ze zrozumieniem, chociaż niekiedy wymaga to od nas prowadzenia rozmów z władzami uczelni. Pozytywnie układa się także współpraca z wydawnictwami nieprofesjonalnymi.

Współpraca z redakcją dwutygodnika wyznaniowego układa się nieźle, chociaż w ostatnim okresie zaobserwowano pewne usztywnienie stanowiska wobec dokonywanych ingerencji. Redakcja nie idzie na żadne skróty redakcyjne, żąda decyzji pisemnych i skrupulatnie zaznacza w druku wszystkie ingerencje. W pierwszym półroczu, a zwłaszcza w czasie relacjonowania przebiegu wizyty Papieża w Polsce, redakcja uwzględniała często nasze stanowisko stosując niekiedy w miejsce ingerencji skróty redakcyjne.

W zakresie widowisk dostrzega się pewne negatywne tendencje. I tak: repertuar teatru miejscowego preferuje dość jednoznacznie takich autorów jak Mrozek²⁹, Witkacy³⁰, Gombrowicz³¹. Brak w nim natychmiast prezenta-

²⁸ Por. APO, KW PZPR, sygn. 1141/ 2143, k. 107–116. Przegląd ingerencji cenzorskich dokonanych w XII 1983 r.

²⁹ Sławomir Mrozek (1930–2013), dramatopisarz, prozaik oraz rysownik. Od 1963 r. na emigracji, w 1996 r. powrócił do Polski. W 2008 r. ponownie wyjechał z kraju i osiedlił się we Francji, autor m.in. *Tanga, Emigrantów, Męczeństwa Piotra Oheya, Na pełnym morzu* i in.

³⁰ Stanisław Ignacy Witkiewicz, ps. Witkacy (1885–1939), artysta malarz, fotografik, pisarz, dramaturg i filozof, autor, m.in. *Nienasycenia, Szewców, W małym dworku, Pożegnania jesieni* i in.

³¹ Witold Marian Gombrowicz (1904–1969), powieściopisarz, nowelista i dramaturg, od 1939 r. na emigracji w Argentynie, następnie w Niemczech i we Francji, autor m. in. *Ferdysdurke, Trans-Atlantyku, Pornografii, Kosmosu* i in.

cji klasyki i dramaturgii krajów socjalistycznych. Nie zachodziła, co prawda, potrzeba dokonywania ingerencji, lecz dobór wystawianej tematyki i nazwiska autorów nie są przypadkowe. W programach kabaretowych teksty są ostre, aluzje czytelne – bezpośrednio. Wywoływało to konieczność częstszych wkroczeń cenzorskich, głównie na płaszczyźnie przedstawiania aktualnej sytuacji społeczno-politycznej i gospodarczej kraju. Wykonawcy stosowali często mimikę i gest kierując je wyraźnie pod adresem milicji, wojska i sojuszników PRL. Szczególnie kłopotliwe są zespoły nieprofesjonalne, tym bardziej że organizatorzy – zwłaszcza w środowisku studenckim, korzystają coraz częściej z możliwości, jakie stwarza nieprecyzyjna interpretacja tzw. imprez o charakterze wewnętrznym. Pewne kłopoty nastroją również wielorakie konkursy recytatorskie lub piosenkarskie, organizowane sporadycznie przez instytucje kulturalne lub organizacje społeczne i młodzieżowe. Organizatorzy nie znają najczęściej lub też zasłaniają się nieznajomością przepisów związanych z organizacją tego typu imprez, zgłaszają je tuż przed rozpoczęciem, a dobór tekstów wymaga częstszych wkroczeń.

Powyższe, nasilające się niekorzystne zjawiska, a także fakt, iż w Urzędzie naszym pracują 4 osoby zatrudnione w roku bieżącym, wywołały konieczność dokonania zmian organizacyjnych. I tak:

- w związku z rozpoczęciem wydawania popołudniówki „Dziennik Pojezierza” – pięć razy w tygodniu trwa przedpołudniowy dyżur cenzorski w Zakładach Graficznych. Obowiązki cenzora w dniu tegoż dyżuru uzupełniane są kontrolą audycji w rozgłośni radiowej (Urząd nasz nie posiada, bowiem stałego połączenia kablowego z rozgłośnią);

- w związku ze zwiększonymi zadaniami w zakresie widowisk stanowisko pracy d/s widowisk wzmocniono 1/2 etatu kosztem stanowiska d/s inspekcji, którą to uzupełnia sporadycznie dyrektor Urzędu;

- uaktualniono zakresy czynności pozostałych stanowisk pracy zwracając w nich szczególną uwagę na współpracę z zespołami redakcyjnymi, wydawcami i organizatorami imprez oraz przedstawicielami władz politycznych i administracyjnych.

Dokonane zmiany wpłynęły korzystnie na pracę Urzędu, a obecny skład zespołu cenzorskiego stwarza możliwości spokojnej i systematycznej realizacji zadań.

2. Współpraca z władzami polityczno-administracyjnymi województwa ma charakter roboczych, bieżących kontaktów ukierunkowanych na podporządkowanie sytuacji w zakresie publikacji, głównie periodycznych i widowisk. Raz w miesiącu Urząd nasz przedstawia pisemną informację o dokonanych ingerencjach na ręce sekretarza propagandy KW, który nadzoruje działalność Wydziału Propagandy oraz Wydziału Nauki i Kultury KW.

Kierownicy tych Wydziałów są na bieżąco informowani o podejmowanych przez nasz Urząd działaniach związanych z realizacją zadań. Opinie naszego Urzędu są wykorzystywane do oceny tytułów prasowych RSW, dokonywa-

nych przez egzekutywę KW.

Podobne formy współpracy w zakresie widowisk utrzymuje nasz Urząd z Wydziałem Kultury UW oraz w zakresie kontroli bazy poligraficznej z Wydziałem Spraw Społeczno-Administracyjnych UW.

W ramach przybliżenia zainteresowanym instytucjom i organizacjom treści znowelizowanej Ustawy przeprowadzono cykl spotkań w Wojewódzkim Domu Kultury, „Estradzie”³², Przedsiębiorstwie Upowszechniania Prasy i Książki „Ruch”, Wojewódzkim Związku Spółdzielni Rolniczych „Sch”, Kuratorium Oświaty i Wychowania. W trakcie tych spotkań akcentowano zasady związane z organizacją działalności widowiskowej, zawodowej i amatorskiej. W ślad za spotkaniami Urząd Wojewódzki wystosował do naczelników miast i gmin pismo okólne, przypominające terenowym ośrodkom kultury o zasadach postępowania przy organizacji działalności widowiskowej. Odbyto spotkania z sekretarzami komitetów uczelnianych PZPR i prorektorami d/s wychowawczych wyższych uczelni. Towarzyszy tych informowano również o wszystkich sprawach incydentalnych, związanych z działalnością widowiskową i publikacjami uczelnianymi. Przeprowadzono rozmowy wyjaśniające z kierownictwami organizacji społecznych i instytucji redagujących własne biuletyny.

Wśród innych działań zmierzających do zapobiegania naruszeniom obowiązujących przepisów należy wymienić:

– wyjazdy w teren celem kontroli zakładów i urzędów poligraficznych (w roku sprawozdawczym odbyto 27 takich wyjazdów). Podczas pobytu w terenie prowadzone są rozmowy z przedstawicielami terenowych władz politycznych i administracyjnych;

– pisma zawiadamiające o zaobserwowanych odstępstwach od zatwierdzonych tekstów;

– rozmowy dyscyplinujące z organizacjami i wykonawcami;

– inne formy zapobiegania naruszeniom Ustawy.

Dopiero po wykorzystaniu wszystkich możliwości oddziaływania Urząd korzysta z decyzji lub ze środków przewidzianych art. 17 Ustawy.

3. W okresie sprawozdawczym Urząd skierował do kolegium d/s wykroczeń 2 wnioski o ukaranie:

– przeciwko ob. Małgorzacie Bratek³³ – w związku z wykonaniem w dniu 28 lipca br. podczas X Spotkań Zamkowych „Śpiewajmy poezję” tekstu nie zgłoszonego uprzednio do kontroli, co stanowi naruszenie postanowień art. 12 ust. 1 pkt 2 Ustawy. Wykonany tekst naruszał treści chronione art. 2 pkt 2

³² Chodzi o Państwowe Przedsiębiorstwo Imprez Estradowych „Estrada”.

³³ W 1979 r. podczas VI Ogólnopolskich Spotkań Zamkowych „Śpiewajmy poezję” Małgorzata Bratek – wówczas studentka muzykologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu – została laureatką głównej nagrody, natomiast w 1983 r. podczas X Spotkań Zamkowych zaproszono ją do udziału w koncercie jubileuszowym, który tradycyjnie odbył się na dziedzińcu olsztyńskiego zamku. Zob. GO 1979, nr 175 z 6 VIII; ibidem, 1983, nr 177 z 29 VII.

Ustawy. Rozprawa przed Kolegium przy Prezydencie miasta Olsztyna, mimo dwukrotnie wyznaczonego terminu, nie odbyła się, ponieważ ob. M. Bratek nie odebrała i nie pokwitowała zawiadomienia o terminie rozprawy;

– przeciwko ob. Janowi Pietrzakowi³⁴ – w związku z dwukrotnym odstąpieniem od zatwierdzonych wcześniej tekstów wykonywanych podczas koncertów w dniach 17 i 18 sierpnia br. w Mrągowie. Cenzorzy obecni na kontrolach sprawdzających przeprowadzili z ob. J. Pietrzakiem rozmowy dyscyplinujące, przyjęli od niego oświadczenie, iż będzie trzymał się zatwierdzonych tekstów. Mimo tych działań ob. J. Pietrzak wykonał ponownie teksty nie zgłoszone uprzednio do kontroli, czym naruszył postanowienia art. 12 ust. 1 pkt 2 Ustawy. Wykonane teksty naruszały dobra chronione art. 2 pkt 1, 2, 3 Ustawy, w związku, z czym organizator imprezy otrzymał decyzję o zakazie rozpowszechniania do czasu przywrócenia stanu pierwotnego, a przeciwko ob. J. Pietrzakowi na mocy art. 17 Ustawy skierowano wnioski o ukaranie do Kolegium przy Naczelniku miasta Mrągowo; Rozprawa odbyła się w dniu 21 września br., uznano winnym ob. J. Pietrzaka i ukarano go zaocznie grzywną w wysokości 18 tys. złotych. Od decyzji tej strony nie odwoływały się do kolegium drugiej instancji.

4. W roku sprawozdawczym odbyto trzykrotnie spotkania ze wszystkimi redaktorami naczelnymi tytułów prasowych RSW ukazujących się w województwie. Przeprowadzono spotkanie z zespołem redakcyjnym „Dziennika Pojezierze” oraz młodymi dziennikarzami „Gazety Olsztyńskiej” i olsztyńskiej rozgłośni Polskiego Radia. Utrzymywana jest systematyczna współpraca z redaktorami naczelnymi gazet i sekretarzem redakcji dwutygodnika wyznaniowego. Spotkania z zespołami redakcyjnymi ukierunkowane były na przybliżenie dziennikarzom, zwłaszcza młodym, treści znowelizowanej Ustawy, zaś z kierownictwami redakcji odbywały się w związku z konkretnymi działaniami propagandowymi, np. przebieg konsultacji nad propozycjami podwyżek cen.

Zgodnie z naszymi sugestiami, od roku przyszłego dyrektor Urzędu uczestniczyć będzie w comiesięcznych spotkaniach sekretariatu KW z redaktorami naczelnymi, zaś wszyscy cenzorzy w okresowych spotkaniach pierwszego sekretarza KW z dziennikarzami prasy i radia.

5. W związku z dużymi zmianami kadrowymi działalność szkoleniową ukierunkowano głównie na przyswajanie przepisów i umiejętność ich praktycznego stosowania. Z tych względów szkolenie wewnętrzne skoncentrowało się na podstawowych dokumentach prawnych i instruktażowych, których znajomość jest niezbędna do wykonywania czynności cenzorskich. Prowadzono również dyskusje nad otrzymywanymi z Głównego Urzędu informacjami

³⁴ Jan Pietrzak (ur. 1937), satyryk, artysta kabaretowy, aktor, autor i wykonawca popularnych piosenek, twórca kabaretów „Hybrydy” i „Pod Egidą”.

bieżącymi i innymi materiałami szkoleniowymi. Szkolenie polityczne prowadzono w oparciu o program szkolenia partyjnego, przy czym jego tematykę dostosowano do potrzeb pracy zawodowej. Część tematów zrealizowano poprzez udział zespołu cenzorskiego w seminariach organizowanych przez Komitet Wojewódzki PZPR. Podobne formy szkoleniowe przewiduje się na rok przyszły, przy czym głównym założeniem w szkoleniu wewnętrznym pozostaje wyrabianie umiejętności stosowania praktycznego obowiązujących przepisów, głównie wśród młodych stażem pracowników.

6. Kontrolą następną objęto 6 numerów „Warmińskich Wiadomości Diecezjalnych”, które w 1981 roku zostały zwolnione z kontroli wstępnej. W wyniku przeprowadzonej kontroli stwierdzono, że nie wszystkie materiały w nich drukowane mają charakter wyznaniowy, co stwarza potencjalne możliwości naruszania art. 2 Ustawy.

Kontrolą następną objęto również 6 numerów różnych biuletynów partyjnych i 1 biuletyn ZHP, zwolnione od kontroli wstępnej. Naruszenia art. 2 Ustawy nie stwierdzono.

Nie dokonywano kontroli następnej nieperiodyków, ponieważ publikacje określone w punkcie 7 ust. 1 art. 4 Ustawy obejmowały jedynie podręczniki z zakresu nauk matematyczno-fizycznych, technicznych i to niewielką liczbę tytułów, zaś wszystkie publikacje określone w punkcie 8 posiadały imprimatur³⁵ kontroli wstępnej. Pozycji określonych w punktach 13 i 14 ust. 1 art. 4 Ustawy nie drukowano na terenie działania Urzędu.

Kontrolą sprawdzającą objęto wszystkie numery prasy ukazującej się na terenie województwa, zarówno RSW, jak i wyznaniowej oraz biuletyny i tygodniówki. W toku tej kontroli stwierdzono w „Gazecie Olsztyńskiej” dwukrotne nieuwzględnienie ingerencji. Szczegółowej kontroli sprawdzającej poddano 12 numerów miesięcznika „Barwy”³⁶. Przeoczeń powodujących naruszenie art. 2 Ustawy nie stwierdzono.

Kontroli sprawdzającej poddano również wszystkie publikacje nieperiodyczne wydrukowane w olsztyńskich drukarniach, w tym szczegółowo skontrolowano 50 tytułów – 20 ogólnopolskich i 30 wydawnictw miejscowych. We wszystkich kontrolowanych tytułach stwierdzono zgodność z ustaleniami kontroli wstępnej. Nie stwierdzono naruszeń art. 2 Ustawy.

Wszystkie otwarte imprezy widowiskowe organizowane przez instytucje zawodowe, a także 44 imprezy amatorów zostały objęte kontrolą sprawdzającą, przy czym niektóre z nich dwu, a nawet trzykrotnie. W toku tych kontroli stwierdzono kilkakrotne odstępstwa od zatwierdzonych tekstów, lub też wykonywanie tekstów nie objętych kontrolą wstępną. W przypadku odstępstw nie naruszających art. 2 Ustawy ograniczono się do rozmów lub pism dyscyplinujących, zaś w dwóch przypadkach (opisanych w punkcie 3 sprawozdania) skierowano wnioski o ukaranie przez kolegium d/s wykroczeń.

³⁵ Imprimatur (*łac.*) – tu: formuła oznaczająca zezwolenie cenzury na publikację danej książki.

³⁶ „Barwy” – mazowiecki miesięcznik społeczno-kulturalny ukazujący się od 1968 r.

7. W roku sprawozdawczym baza poligraficzna podlegająca rejestracji naszego Urzędu obejmowała: 1 drukarnię, 3 pieczętkarnie, 1 światłokopię, 19 powielaczy zwykłych, 9 innych zakładów. W ciągu roku przeprowadzono w tych zakładach ogółem 51 kontroli, w tym: drukarnię kontrolowano trzykrotnie, pieczętkarnie pięciokrotnie, inne zakłady 21 razy. Skontrolowano też wszystkich użytkowników powielaczy zwykłych. W trakcie kontroli zwracano szczególną uwagę na prowadzenie książki zamówień, przestrzeganie przepisów o kontroli rozpowszechniania druków, zabezpieczenie zakładów. Uchybień w kontrolowanym zakresie nie stwierdzono.

W okresie obowiązywania Dekretu kontrolą objęto również bazę poligraficzną podległą poszczególnym resortom. W zakładach tych przeprowadzono 38 kontroli stwierdzając między innymi:

- brak nadzoru i kontroli ze strony jednostek nadrzędnych;
- nieprzestrzeganie wymogów formalno-prawnych prowadzące do podwójnej, a niekiedy nawet potrójnej rejestracji tych samych jednostek;
- nie wypisywanie w książkach zamówień daty i symbolu cenzora udzielającego zgody na rozpowszechnienie;
- wydawanie druków przed uzyskaniem zgody Urzędu na rozpowszechnianie.

O stwierdzonych uchybieniach informowano kierownictwo zakładów, a w poważniejszych przypadkach wysyłano pisma pouczające i zobowiązujące do rygorystycznego przestrzegania przepisów. Stan zabezpieczenia kontrolowanych zakładów nie budził zastrzeżeń.

8. Na działalność Urzędu nie wpłynęła w br. żadna skarga.

9. Współpraca z Głównym Urzędem układała się dobrze, a z Departamentem Informacji i Nadzoru bardzo dobrze. Wszystkie sprawy związane z konsultacją lub uzyskaniem niezbędnych wyjaśnień były załatwiane szybko i we właściwej formie. Współpraca z innymi okręgowymi urzędami jest sporadyczna i dotyczy głównie uzyskania wyjaśnień związanych z kontrolowanymi tekstami. Tegoroczne kontakty z innymi urzędami należy ocenić jako właściwe.

10. Tegoroczna działalność Urzędu pozwala sformułować opinię, iż w zakresie kontrolowania publikacji obowiązujące przepisy i wypracowane formy nie nasuwają cenzorom poważniejszych trudności praktycznych.

Nieco inaczej należy ocenić sytuację w zakresie środowisk. Projekt „Poradnika widowiskowca” wyjaśnia wprawdzie wiele wątpliwości, jednak nadal nasuwają się dalsze wnioski praktyczne:

- czas 48 godzin na kontrolę wstępną scenariuszy i programów widowiskowych jest często zbyt krótki;
- konieczna jest pełniejsza (ściślejsza) interpretacja pojęcia imprezy o charakterze wewnętrznym;

– należy sprecyzować formę zaznaczenia ingerencji w tekstach wykonywanych na scenie;

– niezbędne jest uściślenie zakresu i sposobu kontroli wydawnictw towarzyszących imprezom, tj. plakietek, znaczków klapowych itp.

W zakresie kontrolowania wydawnictw i publikacji wyznaniowych należałoby rozważyć:

– możliwość wydłużenia obowiązującego terminu 48 godzin na przeprowadzenie kontroli wstępnej dwutygodnika. Jest to podyktowane faktem, iż w prasie wyznaniowej zamieszczane są coraz częściej publikacje o znacznym stopniu trudności, wymagające dodatkowych konsultacji;

– z tym zagadnieniem wiąże się również potrzeba prowadzenia systematycznego (np. raz w kwartale) szkolenia w zakresie spraw wyznaniowych z uwzględnieniem aktualnego stanu stosunków państwo–Kościół;

– z kontrolą wydawnictw wyznaniowych wiąże się także konieczność poznawania oficjalnych dokumentów kościelnych. Istnieje więc uzasadniona potrzeba udostępnienia O[kręgowemu] U[rzędowi] polskiego wydania „Osservatore Romano”³⁷.

Przeprowadzone w br. kontrole bazy poligraficznej, zwłaszcza resortowej, prowadzą do sformułowania generalnego wniosku – spowodowanie większego zainteresowania swoją bazą poligraficzną w zakresie:

– ujednoczenia i uaktualnienia rejestracji podległej bazy;

– zwiększenia częstotliwości przeprowadzania kontroli;

– udzielania pełniejszego instruktażu w zakresie przepisów o kontroli rozpowszechniania.

Tegoroczna działalność w zakresie kontroli druków ulotnych potwierdza, iż ograniczenie wydawania zezwoleń do nakładu 1000 egz. jest nieuzasadnione w odniesieniu do programów teatralnych, katalogów wystawowych itp. druków.

D Y R E K T O R
mgr Tadeusz Podgórny

AP Olsztyn, KW PZPR, sygn. 1141/2143, k. 117–127, mps, kopia.

³⁷ L'Osservatore Romano, gazeta watykańska, ukazująca się od 1861 r. Od 1980 r. ukazująca się również w języku polskim.